

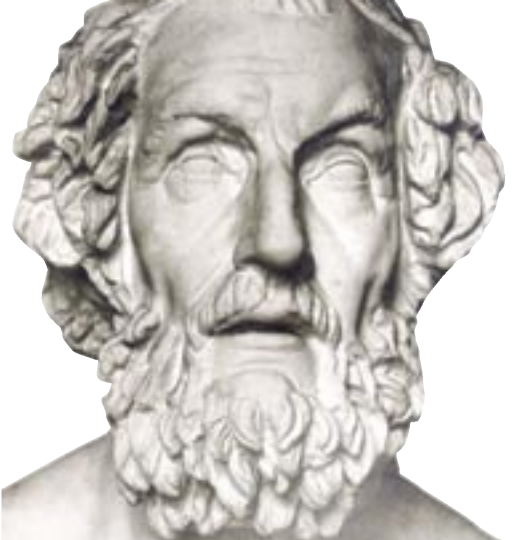
ΑΟΙΔ. *Vaasimaal*

1. Jätka töövihikest ülesandega 2.
2. Vali välja mõni kreeka müüt ja õpi seda jutustama. Allikaks kasuta vendade Stephanideste „Iidsete aegade lugusid” (I ja II) või E. Petiška „Vanakreeka muistendeid ja pärimusi”. Kuulake üksteise müüdijutustamisi rühmas. Valige välja parim esitus. Põhjendage valikut. Jätka töövihikest ülesandega 3.

ARHAILINE EEPOS

Antiikkirjanduse esimesed mälestusmärgid on meie ajani säilinud eeposed. **Eepos** ehk **lugulaul** on enamasti värsivormiline teos maailma loomisest, jumalate ja kangelaste tegudest, saatuslikest võitlustest, müütilistest või reaalistest ajaloosündmustest. See on kõige vanem, mahukam ja olulisem teos rahva kultuuriloos, kirjanduse tuumtekst, mida on igal rahval tavaliselt vaid üks. Kreeklaste esimene kirjapandud lugu on „Ilias”. Kreeka ja kogu Euroopa kirjandus algab Homeroselga.

H o m e r o s

Kreeka vanade eeposte loojaks peetava Homerose kohta puudusid juba antiikajal usaldusväärsed eluloolised andmed. Nii on ennast tema kodu- või sünnilinnaks nimetanud seitse linna ning tema eluaega paigutatud eri aastasadadesse vahemikus 12.–7. sajandini eKr. Sõna *homeros*, mis võis olla kasutusel pärisnimenä, olevat tähendanud pimedat. Traditsiooniliselt kujutletaksegi Homerost kui pimedat laulikut – ilmselt seetõttu, et tema eepose „Odüsseia” tegelaste hulka kuulub pime aoid Demodokos. Pimeda raugana esineb Homeros ka enamikus antiigi kujutava kunsti teostes.

Homerose nime all säilinud luuleteostest on silmapaistvaimad kaks ulatuslikku eepost – „**Ilias**” ja „**Odüsseia**”. Tõsi, tänapäeval arvatakse ka, et viimane kuulub hoopis hilisemasse aega ega saa olla Homerose loodud. Samas on neil eepostel palju ühisjooni.

Kumbki eepos on jagatud 24 lauluks; „Ilias” sisaldab üle 15 000, „Odüsseia” üle 12 000 värssi. Värsimõõduks on mõlemas lugulaulus nn **daktüüline heksameeter**, s.o värss koosneb kuuest daktüülist, milles pikk silp vaheldub kahe lühikesega. Mõnikord asendab neid lühikesi silpe üks pikk rõhuta silp, s.t värsijalgaks on daktüüli asemel spondeus. Rea eelviimane värsijalg on aga enamasti puhas daktüüli ja viimane värsijalg alati kahesilbiline. Selline daktüüli ja spondeuste vaheldumine võimaldab värsside ülesehituses suurt mitmekesisust.

– – – / – – – / – – – / – – – / – – – / – – – //

„Ilias” ja „Odüsseia” keeleks on eoolia keele sugemetega vana-joonia murrak. Oma arhailisuses sisendas see hilisematele sugupõlvetele kujutluse „jumalate keelest”, milles kord vestlesid muinasaja sangarid ja Olümpose kõikvõimsad valitsejad.

Homerose eeposed rajanevad muistenditel, mis räägivad kreeka hõimude sõjakäigust Väike-Aasia rannikul asunud Trooja (ehk Iliooni) linna vastu umbes aastal 1000 eKr. Sõja põhjustas tüli jumalate vahel.

Merenümf Thetise pulma on kutsutud kõik jumalad peale tülijumalanna Erise, kes heidab enda kõrvalejätmisest nõrdinuna pulmaliste sekka kuldõuna kaaskirjaga „Kõige kaunimale”. Kolme jumalanna – Hera, Athena ja Aphrodite vahel tekib vaidlus, kellele peab õun kuuluma. Zeus kutsub tüli lahendajaks Trooja kuninga Priamose poja Parise, kes määrab õuna Aphroditele, sest too oli lubanud talle vastutasuks anda imeilusa Helena, Sparta kuninga Menelaose naise. Järgnebki Helena röövimine. Solvunud Menelaos ja ta vend Agamemnon koguvad sõjaväe, et minna Troojat vallutama. 10 aastat piirab kreeklaste vägi linna tagajärjetult; lõpuks saavutatakse võit ainult tänu Odysseusele, kelle kavalal nõul toimetatakse sõdurid linna sisse suurse puuhobusesse peidetuna. Trooja süüdatakse ja Helena antakse Menelaosele tagasi. Kreeka heeroste naasmine kodumaale on raske, paljud hukkuvad, paljud ekslevad teel... Kõik need muistendid kokku moodustavad kreeka mütoloogia nn Trooja kükloose.

Järgnevas laulukatkendis sepistab jumal Hephaistos võitlusrelvi ah-hailaste (kreeklaste) sangarile Achilleusele, kelle sõjavarustuse Trooja ja sangar Hektor oli röövinud. Eriti ilmekalt on kirjeldatud kilpi, millel Hephaistos kujutab pilte kreeklaste argielust.

ILIAS

K a h e k s a t e i s t k ü m n e s l a u l

Katkend

Esmalt valmistas kilbi ta, määratu suure ja kindla, kummis ta kaunisti kõik, tagus kolmekordse ta ümber välkva ääri- ning taha kinnitas siis hõbevangu. Viis oli kihti sel kilbil. Ja nendest pealmise peale nikerdas kunstikalt sepp kujud, mis oli leiutand vaim tal.

Kilbi keskkohal näitas ta maad ning taevast ja merdki, Rändavat päikest, mis ei väsi iial, ja hiilgavat täiskuud, näitas ka tähtede sarju, mis pärjana taevale ehteks. Võis näha seal Plejaade, Hüaade, Orionit võimast ning Karu Suurt, mida rahva seas hüütakse Suureks ka Vankriks, kes samas ringis keerleb ja ikka Orionit luurab ning ei kümblemas käi Okeanose vees, nagu teised.

Kaks inimrohket linna ta nikerdas siis, kenad kumbki. Neist ühes pulmasid võis näha ning pidupilgarit; viidi mõrsjaid seal läbi linna ja tõrvikuid kanti, ja kaunilt pulmalaulud kaikusid teel; maha jäid isa hooned. Noormehed keerlesid tantsus seal lüürade ning vilepilli lärmikal, lustlikul saatel, ja tantsijaid noid imetelles vahtisid naised, kes siin ning seal oma künnisel seisid, kuid turul õigusemõistmine käis, kus rohkesti rahvast. Vaidluse all oli trahv mehe tapetu eest. Et see makstud, uhkeldas üks ja laialt ta sest kogu rahvale rääkis.

Teine ent kinnitas, et pole maksu ta saanud veel mingit. Õigusemõistjate käest nad kumbki nüüd soovisid otsust. Hõikudes pooldas rahvas – ent üks osa tüht, osa teist taas. Heerolidid vaikust ning rahu nõudsid. Kuid pühas sõõris, tahkkivist istmeal reas vanemaid seal istumas nähti. Heerold kaikuvahäälne nüüd tõi neile sauad ja tõustes üksühe järel, nad siis oma otsuse ütlesid välja. Nende keskel ent maas talenti jo kaks oli kulda talle sellele, kes saab näidata, et temal õigus.

Linna teist aga kaks väge vaenulist läikivais relvis piirasid. Need ise vaidlesid, mis parem otsuseks võtta: kas ära lõhkuda linn kohe põhjani või teha pooleks rikkused rohked, mis võiks lunaandideks anda see neile. Kuid linn alla ei andnudki, vaid salarünnakut seadis: müürisid valvama jäid vaid naised ja poisid veel noored ning mehed jõuetud, kel iga kõrge. Jo muud aga parves tõttasid kõik väravaist, ees Ares ja Pallas Athena. Kumbki neist oli kullast ja kandis riideidki kuldseid ning kuldrelvi: nii suured ja võimsad kui taevased ikka kaugele paistsid nad, kuid olid muud mehed väiksemad ümber. Pea tulid kohta siis väed, kuhu peita nad võisid end hästi jõe kenalt-voolava juures, kus taotseti karjasid joota. Seal maha endid nad küürutid kõik, vasel välkuval kaetud, vaid kaks luurajat ees, väest eemal, istusid valvel, et ära oodata lambaid ja vänderdi astuvaid veiseid. Varsti ka saabusid nood kahe karjase saatel, kes käisid ning vilet rõõmsalt mängisid, ilma et aimakski ohtu. Vaevalt märgates neid, mehed varjust hüppasid välja ning kenad karjad, härjad ja valgevillased lambad haarasid endale saagiks, ent kaitsevad karjased tapsid. Kui aga piirajad laagris, kus koos nad istunud, kuulsid sekeldust ning kära suurt alt karjade juurest, nad kiirelt vankreile kargasid ning, sedamaid jõekaldale jõudes, võitluserivvi end sättisid ning kohe taplusse sööstsid. Pilluti vaskseid piike nüüd raevukalt üksühe vastu. Kaasa ka heitlesid Riid, Sõjamõll, sõdis armutu Surmgi, haarates haavatuid ning ühes teisi, kel haavagi polnud – või jalust hoides viis läbi mõllu veel neidki, kes surnud – meestehurmene rüü punas õlgade ümber tal. Nõnda kui elus viibiks just, kujud nood seal võitlesid kilbil ning vihas üksühe käest ära kiskusid kooljate laipu.

Uudismaad rammusat näitas ta siis veel, viljakat põldu, mis kolm korda jo on läbi küntud. Ja mitmedki kündjad sammusid adraga siia ja sinna, ees paariti härjad. Ikka kui jõudsid jälle nad peenrani, pööramiskohta, ees seal ootas mees, kes peekriga veini neil pakkus, meena maitsevat. Siis oma adraga tõtates läksid taas mehed vaole, et pea nii jõuaks nad peenrani jälle. Kuigi see maa oli kullast, ta ikkagi mustana paistis, kui ader tast üle käinud – imet säärastki luua ta oskas.

KREEKA KANGE-
LASED AIAS JA
ACHILLEUS KA-
BET MÄNGIMAS.
Vaasimaal

ACHILLEUSE JA
HEKTORI
KAHEVÕITLUS.
Vaasimaal

Veel tagus lõikusevälja ta vürstliku; valminud vilja lõikasad teolised, käes vasest sirbid. Ja seal üha langes peotäis peotäie järel sest, mis oli sirp õsund kõrsi. Siis vihukuks köideti need, side ümber õlgine seoti. Kõitjaid kolm oli ee peal. Ent taga jõnglased käisid, korjates kiiresti kõrsi ja neid süles kokku siis kandsid. Vaikides tööliste seas aga peenral vürst ise seisis, sau oli käes temal ning süda täis suurt lõikuserõõmu. Heeroldid eemal tamme all varjus valmistid einet: ohvriks surmasid härja ja sellega askeldid. Naised sõtkusid valget tainast, et toitu ka lõikajad saaksid.

Siis tagus viinamäe sepp, mis täis oli tarjasid raskeid. Kullast kõik oli seegi, ent tömmuna mustasid marjad ning hõbevaiade ümber ka väänlesid viinapuu väädid; külgedel kraav oli must, tinast müür aga piiramas aeda. Üks oli selles vaid uks ja teerada aias, mis mööda kõnnivad kandjad sellal, kui marjade lõikuse aeg on. Neiid ja noorikud seal muretult, kõik rõõmsad ja noored, kandsid maitsvat vilja, mis vitstest korvides kauneis. Parve keskkohal mängis ent poisike kaikuval lüüral ning heledasti ka laule ta laulis Linosest kaunist, hurmates kõiki. Ta järel siis tõttasid tantsides teised: lauldes ja hõisates ning ise jalgega trampides takti. Siis tagus sepp veel karja ka kõrgesarviseid veiseid, neist osa kullast, kuid osa teise ta löi tinast valgest. Valjusti ammudes aiaga õuest nad aasale jooksid, äärde tõttava jõe, kus pilliroog kasvamas paindub. Veistega nendega koos neli karjust sammusid kuldset, üheksa koeragi neil järel jooksis lendavajalgset. Kaks lövi metsikut nüüd aga eest olid rünnanud karja, kiskudes härga ja see veel hirmsasti viskles ja mõingas, kui teda tassiti. Koerad ja karjased tõttasid appi. Kuid juba lõukoerad kiskusid lõhki sel hunnitul härjal külje ja jõid tema verd ning söid sisikonda. Ja hoidjad asjata hõikudes koeri neid ässitid lendavajalgseid: sest lõvist hoidusid koerad, ta külge ei löönud nad hambaid; küll ligi kargasid klähvides, kuid kohe taas ära jooksid.

Siis kõvakäeline sepp tagus karjamaa, mis orus kaunis;
söömas on karjamaal seal kari valgevillaseid lambaid,
kaetud ka karjastel telgid ja laudad ja karjagi aiad.

Veel tagus taidlikult siis osav meister tantsimistandri,
nii nagu suures Knososes kord oli valmistand ammu
kuulus Daidalos-sepp ilushius-Ariadnele kingiks.
Noorukid öitsevad ning kenad neitsikud, kõigile armsad,
tantsisid tandril seal, käerandmeist üksühel hoides.
Riideiks neidudel üll olid löuendid kergeimad, poistel
ent kena koega kitoonid, mis veel õlist läikisid veidi.
Kauneimad pärjad peas olid neidudel, kuid olid poistel
vөөl hõberihmad ja pussid sel kõikusid, puhtast mis kullast.
Aeg-ajalt kiiresti ringis nad keerlesid jalgadel kergeil
niisama ruttu kui ketas, mis harjunud pottsepa käe all,
kui tahab proovida too, kas kergesti küllalt see keerleb.
Aeg-ajalt taas reakaupa nad hüplesid üksühe vastu.
Rahvastki hulk oli koos ringtantsude armsate ümber,
vaadates neid imetelles. Ja tandril sealsamas laulis
taevalik laulik, end lüüraga saates. Ent vaevalt ta algas,
kui kaks leikarit jooksid ja keerlesid tantsides ringi.

Viimaks ta kilbile siis tagus just selle äärele ringi
ürg-Okeanose jõe igitormava, valdava voolu.

Tõlkinud August Annist

KUULA CD-LT KATKENDIT EEPOSEST „ILIAS”. KELLE VAHEL KÄIB TEKSTIS VÖITLUS? PANE KUULAMISEL TÄHELE
EPITEETE, VÖRDLUSI, METAFOORE, MIS ANNAVAD EDASI HEITLUSE TRAGISMI.

„Ilias” on kangelaslugu, sõja ja võitluste eepos, täis heroilist pinget ning traagilist paatost, „Odüsseia” aga jutustab imelistest ja muinasjutulistest juhtumistest ning kirjeldab inimeste igapäevast eluolu. Palju on kasutatud muistsetelt meresõitjatelt pärinevat folkloori. Kadunud mehe kojujõudmine oma lesekspeetud naise uuteks pulmadeks on hilisemas maailmakirjanduses laialt levinud motiiv.

Ent vaatamata nimetatud sisulistele erinevustele on eepostel ka rohkesti ühist: stseenide mitmekesisus, kirjelduse värvikus, jõuline väljendusrikas stiil ning kujundlik keel.

Kreeklaste vägilasel, nupukal Ithaka kuningal Odysseusel kuulub Troojast kojujõudmiseks kümme aastat. Oma eksirännakutel tuleb tal läbi elada mitmesuguseid katsumusi. Ta satub koos oma kaaslastega kodu poole purjetades kord ühesilmsete kükloopide saarele, kus kükloop Polyphemos mitu meest lihtsalt ära sööb, kord nõid Kirke juurde, kes mehed sigadeks muudab, kord sireenide hukutava laulu mõjuvälja... Ühel saarel tapavad rändurid näljast ajendatult päikesejumal Heliose veiseid ning karistuseks saadab Zeus neile tormi, milles hukkuvad kõik Odysseuse kaaslased. Tal endal õnnestub jõuda nõid Kalypso saarele, kuid nõid ei lase teda enam vabaks. Pärast seitsmeaastast vangistust pääseb Odysseus jumalate loal lõpuks koju, seal aga on ees tema naise

Penelope palumata kosilased, kes ihaldavad saada Ithaka kuningaks. Eepos lõpeb ülbete kosilaste tapmisega. Pärast pikki kannatusi kohtub Odysseus oma truu Penelopega. Õiglus võidutseb.

Kuigi eepostes on kesksel kohal inimesed, nende sõnad ja teod, tegetsevad samas inimeste kõrval ka surematud jumalad. Jumalik sekkumine aitab mõtestada inimeste otsuseid, suunab tegevuskäiku. Eeposed kajastavad armastust elu ja inimese vastu ning ülistavad ilu, vaprust, hingepuhtust, sõprust ja ustavust. Teiselt poolt annavad nad ettekujutuse vanade kreeklaste kommetest, eluolust, sõjapidamisest jms.

**ODYSSEUSE
JALGADE
PESEMININE.**

*Vaasimaal.
Odysseus on
päraseksirännan-
kuid koju tagasi
jõudnud. „Ta on
riietunud kerju-
seks, tal on kark,
märs ja kauss,
kuid vana teeni-
ja tunneb ta ära,
kui märkab
tema jalgu pes-
tes ühel jalal tut-
tavat armi. [---]
Toimumas on
midagi dramaa-
tilist ja liiguta-
vat, sest teenija
ja Odysseuse pil-
gud ütlevad ehk
rohkegi kui
sõnad.” (E. H.
Gombrich)*

HOMEROSE EEPOSTE KUNSTILISEST LAADIST

Homerose eepostes ilmneb ühtsus ja terviklus nii süžees kui ka tege-
laste iseloomustustes. Siiski võib süsteemipärasusega kõrvuti tähel-
dada ka vasturääkivusi, ebaühtlust, lõpuni viimata motiive.

Väike laul on suure eepose eelkäija, kuid eeposed ei kujunenud lau-
lude mehaanilise liitmise teel. Eeposes luuakse uus, laiendatud jutus-
tuse tüüp, mida iseloomustavad keerukas tegevus, suur tegelaskond,
olukorrakirjeldused, kangelaste mõtteavaldused jne.

Eeposte eepiline tehnika on kõrgel tasemel, kompositsioon keeruline.

Kreeka hõimude eluolu käsitletakse realistlikult. „Iliases” kujuta-
tud sõjajaolustikule ja „Odüsseia” rahuaajapiltidele on omane rahu-
lik, objektiivne esituslaad. Autor(id) ei suru ennast peale.

Eeposte maailmavaade on elujaatav ja humaanne.

„Iliase” ja „Odüsseia” saamislugu, mida tuntakse nn Homerose küsi-
musena, on maailmakirjanduse ajaloo raskemaid probleeme. Kreeklased uskusid, et mõlemad eeposed on täielikult koostanud ja koguni kirja pannud Homerose-nimeline laulik, kelle sünni- ja surmapaiga ega eluaja kohta polnud küll mingeid andmeid. Seda seisukohta on jaganud ka osa uusaja teoretikuid ja kirjanikke – nn **unitaarid**. Teised, nn **algtuuma-** ehk **ekspansiooniteooria** poolda-
jad, aga asuvad seisukohal, et mõlemad eeposed on mitmest ajajär-
gust pärit autorite töö, mis kirjutati lõplikul kujul üles alles 6. saj eKr, ning et Homeros võis olla vaid silmapaistvaim nende poetide hulgas. Täielikku üksmeelt pole selles küsimuses saavutatud täni-
ni. Enamik nüüdisaja uurijaid peab eeposi siiski ühe autori töödeks ning paigutab nende valmimisaja 8.–7. sajandisse eKr, kusjuures „Odüsseia” on „Iliases” mõnevõrra hilisem ja käsitleb olustikupilti-
dest lähtudes oma kaasaegset tegelikkust (ka antiikajal arvati, et

Homeros lõi „Iliase” noores eas ja „Odüsseia” vanaduspõlves).

Eesti kultuurilool on ekspansiooniteooriaga omapärane seos. Teooria algataja, saksa teadlane Friedrich August Wolf iseloomustas oma teoses „Sissejuhatus Homerosele” (1799) kreeka eeposi kui rahvaluulelisi laulukogumikke. See mõte andis soomlasele Elias Lönnrotile innustust eepose „Kalevala” koostamiseks ja jõudis Lönnroti kaudu ka Kreutzwaldini, kes sai sellest tuge „Kalevipoega” kavandades.

„Ilias” ja „Odüsseia” haaravad tõelisust väga laialdaselt, seepärast on neid nimetatud „antiikaja entsüklopeediateks”. Homeroose eeposte järgi õpiti alates 5. sajandist eKr lugemist ja kirjutamist.

Keskajal, mil kreeka keelt ei tuntud, olid Homeroose eeposed unustuses, kuid rooma poeedi Vergiliuse eepose „Aeneis” kaudu avaldasid need Lääne-Euroopa eepikale ometi mõju. Uuesti sai Homeros tuntuks 14.–15. sajandil ja eriti alates 18. sajandist, kui haritlaskonnas tärkas huvi rahvaluule vastu. Odysseuse seiklused on leidnud kajastamist ka hilisemas kirjanduses. 20. sajandi iiri kirjanik James Joyce on sümboolselt seostanud oma uut tüüpi romaani „Ulysses” Odysseuse eksirännakutega (Ulysses on Odysseuse ingliskeelne nimi, tuletatud ladina nimekujust Ulixes).

JÄTKA TÖÖVIHKUST ÜLESANNETEGA 4 JA 5.

HESIODOS (7. S. eKr)

Hesiodos on vanim nimepidi tuntud Euroopa luuletaja, kelle autorisuses ei kahelda. Tema elukäigu kohta annavad pidepunkte lauludes sisalduvad autobiograafilised vihjed. Ta oli Boiootiast pärit väikemaaomanik ja rapsood, õpetusliku eepika esindaja ja talupoja-töö poetiseerija. Hesiodos kasutab müüte, kuid mõtestab neid oma eesmärkidest lähtudes.

Poemi „**Tööd ja päevad**” ajendiks olid Hesiodose isiklikud elamused ja kogemused: kohtuprotsess venna Persesega isalt päritud maa jagamisel. Hesiodos arvas, et talle on tehtud ülekohtu. Poemi I osas kaebab ta ülikute äraostetavuse üle, II osas kirjeldab eri aasta-aegade põllutöid ja manitseb venda ausale tööle. Hesiodose järgi on inimlik õnn saavutatav, kui olla hoolas ja aus ning teha õigetel päevadel õigeid töid.

TÕÖD JA PÄEVAD

Katkendeid

Nõu heatahtlikult sulle ma annan, oh taibutu Perses:
Kerge on jõuda sul halbuse juurde – sest see ligi on meil
ning sile sinna on tee. Higi palju ent vooruse teele
pannud on taevased. Pikk ja järsk on kõik tema juurde
ning kibe käia seal esmalt. Kui aga kõrgele jõuad,
siis juba kergeks ta saab, ehk küll vahel raskusi sealgi.

Kõigist targem on mees, kes ette kõik mõtleb ja mõistab,
mis teda ootamas hiljem ja mis muist õigem on lõpuks.
Tubli on seegi veel mees, kes head nõu kuulab teistelt.
Kes aga ise ei taipaja ja head nõu teistelt ei kuula
ning seda meeles ei pea, ei see mees kuskile kõlba.
Seepärast kuula sa mind, oh Perses, sa uhke mu vennas:
tööta ikka, et nälg sind vihkaks ja eemale jääks sust,
kuid et armastaks sind kena pärga-kandev Demeter,
kõrge ja auline, ning sinu aidad ta viljaga täidaks!
Nälg aga saatjaks kõikjal on neil, kes laisklevad jõude:
taevased ja inimlapsed kõik õiglaselt põlgavad laiska,
kes aja töötuna surnuks lööb nagu nõelatu jõudik,
lesk-mesilind, ning vaid elab virkade vendade vaevast.
Niisiis armasta tööd teha õigeaegselt ja õiget,
küll siis kuhjuvad täis kord aidad sul kõiksugu vilja.
Töötegu kasvatab karju ja töötegu külluse korjab.
Kui teed hoolsamalt tööd, seda rohkem ka kõigile meeldid,
taevas nii nagu maal on jälk aga kõigile jõudik.

Ialgi töö häbi sulle ei tee, häbiks ainult on töötus.
Kui olid virk, pea jõukaksiki saad, kadedaks tehes laisku.
Jõukuse kannul ju pea käib au ning kõikide austus.

Kui tahad leida sa kaotatud õnne, ka siis pigem tööta,
kui et mõistmatult vaid vara võõraste aitadest ihkad;
ning, seda soovitan, hoold peaa ikka sa homsestki päevast!

Halb häbi kehvaga käib igal pool nagu õnnetus kaasas;
kahju küll toob häbi see, aga ühtlasi võib kasu anda.
Vaest häbi virgutab tööks. Kuid jõukate silmad on julged.

Ei tohi rikkust võtta sa võimuga: on enam palju
väärt see, mis andnud on taevas. Võib vägivallega saada
hunnituid aardeid, võttes nad võimuga, võita ka võib neid
keelega – nii nagu juhtub, kui meeletuks teeb mehel vaimu
ahnus, ja jultumus viib ära rinnust tal õiglusetunde.
Kuid küll taevased peaa ülekohtuse kaotavad selle:
viib häving tal maja varsti ja jäävad vaid viivuks ta aarded.
[---]

Sellal kui artišokk õitseb ja, istudes puul, rohutirtsud
lärmikalt saevad taas oma kaugelekaikuvat laulu
raksudes tiibade alt, keset lämbuvat kesksuve kuumust,
siis lihavamad on kitsed ja vein parem maitseb kui muidu,
naisedki on tuliseimad – kuid jõud on mannetuim meestel:
Sirius kuivatab puusasid neil ning päid; kisub kokku
nahka neil kõrvetav kuumus. Sel ajal endale otsi

kaljude varjus üks koht, varu joogiks Biblose veini, [---]
 istudes varjus, sa joo, kosutand keha toiduga enne
 ning nägu pööratud sinna, kus tõusnud on Zephyros värskel,
 ammuta allikast vett, mis kirkana voolab su ees seal.
 Siis vala üks jagu veini, ent kolm jagu vett lisaks võta!
 [---]

Naine siis too oma kotta, kui aastailt küps oled selleks:
 kolmekümnenda eel ära ruttu, ent siis ära rohkem
 viivita, sest et naist sul võtta see aeg just on õigeim.
 Las neli aastat küpseb su mõrsja, vast viiendal too ta!
 Neidude seast vali naine, see kergemalt komblikuks kasvab.
 On parem võtta sul see, keda naabruses näinud sa ammu.
 Vaata kõik hoolega enne, et hiljem ei naeraks sind naabrid.
 Sest pole naisest heast paremat muud miskit maailmas,
 kuid pole ilmas ka hirmsamat, kui paha naise sa leiad,
 ahne ja maia, sest see mehe, teistest ka kangema, kiirelt
 kõrvetab leegita ning vanaks enneaegu ta vaevab...

Tõlkinud August Annist

Demeter – viljakusjumalanna

Zephyros – tuulejumal, õrn läänetuul

Poemis „**Jumalate põlvnemine**” („Theogonia”) edastab Hesiodos kreeklaste müüte, mis kirjeldavad maailma tekkimist ning jumalate sugupuud. Võttes aluseks varasemad genealoogiad, seadis ta need müüdid kindlasse süsteemi. Tema teosed on kirjutatud Homerose värsimõodus ja keeles. Pärast Hesiodose surma levis legend tema ja Homerose vahelisest võistlusest. Auhinna olevat saanud Hesiodos kui töölaulik.

ARHAILINE LUULE

Elu nõudis, et luule reageeriks kaasaja sündmustele. Kangelaseepika järel puhkes 7. – 6. sajandil eKr õitsele lüürika, mille eelkäijaks oli rahvalaul. Oma nime on lüürika laenanud kreeka keelpillilt lüüralt, mille saatel rahvalaule esitati. Tekstile ja muusikale lisandus algselt ka tantsuline liikumine. Kreeka lüürika ülistab elu, rõõmu ja armastust, õilsust ja selget mõistust; väljendatakse pidulikku, ülevat meeolelu, kuid lauldakse ka kurbusest. Žanritest on esindatud elegia, jamb ja meelika.

Eleegia on tänapäevases tähenduses kurvatooniline luuletus mis tahes värsimõodus, kuid antiigis tähistas see mõiste ükskõik millise sisuga luuletust, mis oli kirjutatud eleegilistes distihhonides (kaksikvärssides). Tuntuim eleegik oli Tyrtaios, eleegiaid kirjutasid ka Solon ja Archilochos. **Jamb** kasvas välja pilkelaulust; talle nime andnud värsimõodu (⊃ –) kõrval kasutati ka trohheust (– ⊃). Jambo-

graafia rajaja oli Archilochos. **Meelika** jagunes monoodiliseks (soolaululiseks) ja koorimeelikaks. **Monoodiline meelika** vastab enim nüüdisaegsele lüürikale. Teemaatikal oli ta mitmekesine – sõja-, armastus-, veini-, aga ka poliitiline luule. Põhiliselt arenes monoodiline meelika Lesbose saarel, tähtsamad esindajad Alkaios, Anakreon ja Sappho. **Koorimeelika** ehk koorilüürika kujunes välja Spartas ning oli seotud mitmesuguste kultusevormidega. See avaldub ka teoste esitamise viisis. Neid kandis ette rituaalne koor, kes ühteagegu laulis ja tantsis. Koorilüürika alaliigid olid hümn – ülistuslaul jumalaile, ood – pidulik ülistuslaul, epiniikion – laul teatud isikute, näiteks Olümpias peetud mängude võitjate auks. Koorimeelika tähtsamad esindajad olid Pindaros, Theokritos, Simonides.

TYRTAIOS (7. s. eKr)

Spartast pärit vanim kreeka eelegik. Tema luule põhimotiivid olid vaprus, sõjalised vägiteod, kodumaa kaitsmine ja poliitlik patriotism. Poet häbistas pelgureid ja reectureid. Tyrtaios kirjutas ka marsilaule.

Linnale uhkuseks mees see ja rahvaltki austust see pälvib,
kellel on samm nõnda pikk, et vapralt eesmistest reas
astuda vaenlaste vastu võib, põllates häbiväärt hirmu,
keda ei kohuta surm, kellel on kartmatu hing.

Tõlkinud Johannes Semper

ARCHILOCHOS (7. s. eKr)

Parose saarelt pärit palgasõdur, kes saavutas kuulsuse luuletajana. Pärast surma kuulutati ta Parosel heerooseks. Archilochos kirjutas valme, eleegeid ja jambe, milles kujutas irooniliselt palgasõduri elu. Oma poliitiliste vastaste suhtes oli poeet halastamatu, samas ei kõhelnud ta avameelselt tunnustamast näiteks ka omaenda argust.

Odassee kätkevad on minu leib ja ühtlasi selles
sisaldub Ismari vein, mida ma oda toel joon.

*

Möödukalt sa tunne õnne, kurda hädas möödukalt,
õpi tundma seda rütmi, mis on ellu kätkevad.

Tõlkinud Johannes Semper

SOLON (7.–6. S. eKr)

Atika poeet, kaupmees, rändur ja poliitik, oli valitud ka riigiametnikuks – arhondiks. Kreeklased pidasid Solonit tema tarkuse ja autoriteedi tõttu üheks seitsmest targast. Tema eelegiad ja jambid seostusid seadusandlusega, põhiteemadeks olid poliitika ja moraal. On siiski ka luuletusi, kus ülistatakse muusasid, veini, armastust.

Kaotust kanda kui tulnud on teil oma arguse tõttu,
misjaoks tõukate siis taevaste kaela te süü?
Eks ise toetanud siis te türannide võimu ja valdust –
pakkudes teenima end. Orjuses ohkate nüüd.
Tark näib küll teie seast igauks, aga kõikidel kokku
napp ning pisku on taip, väeti on mõistus ja oid.
Muutuvat juttu ja liikuvat keelt te hindate kõrgelt,
kuid ei märka te teost mõõta ja hinnata meest.

Tõlkinud Ellen Niit ja Valmen Hallap

Tuntud on Soloni lendsõna „Mis liig, see liig”, samuti tema vaidlus teatrimees Thespisega: „Kui lubate teatris tõemeeli valet esitada, siis hakkavad ka riigimehed näitemängudest eeskuju võtma!”

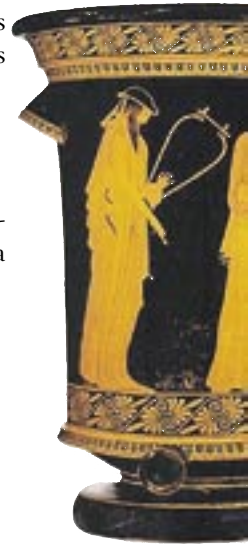
ALKAIOS (7.–6. S. eKr)

Aristokraat Alkaios oli pärit Lesbose saarelt. Ta võttis osa poliitikaelust ning kirjutas enamasti poliitilist võitlusluulet, peale selle ka armastus-, sõprus- ja veinilaule ning hümne jumalatele.

Näe, Zeus ju taevast vett laseb langeda –
suur talv nüüd saabub, voolavad veed on külmund.
Kuid endast talv sa tõuka ja süüta lamp
ning heldelt kalla meemagust veini nüüd
kõik peekrid täis ja kõrvust saati
pehmesse rüüsse sa mässi ennast!

Tõlkinud Ellen Niit ja Valmen Hallap

Alkaiose veinilauludes on sagedane sümposiooni- ehk joomispeo-temaatika. Ta rõhutas, et vein liidab mõttekaaslasi, kuid näitab ühtlasi, kes keegi on: „Vein on ka tõde”, „Vein on inimese peegel”.

ALKAIOS JA
SAPPHO.
Vaasimaal

SAPPHO (6. S. eKr)

Esimene naisluuletaja, antiikaja kuulsaim poetess, elas Lesbose saarel. Ta asutas sinna tütarlastekooli, kus õpetati neidudele luulekunst, laulmist, tantsu ja muusikat.

Sappho luule temaatika on naiselik: pulmad, unistused, pettumused, armastus ja armukadedus, sõbrataride omavahelised suhted.

Enamik laule kajastab luuletaja enda tundeid, meeleolusid ja igatsusi; ilu- ja armuihalust ilmestab peen loodustaju. Kuna paljud Sappho laulud on pühendatud tütarlastele, on Lesbose poetessi hiljem seostatud lesbismi mõistega.

Üllas kirju trooniga Aphrodite,
Zeusi tütar, seiklusteseadja helde,
palvet kuula, tühjustunde kütke
mind ära heida,

käskijanna, nii nagu muiste, ruttu:
kuulnud kaugelt ootavat hüüdu, kiirelt
valmis seadsid kullase vankri, tiidsalt
tõttasid teele.

Õige kärmed varblased tõid su alla
kõrgelt taevast, lõikasid tiibe värtnad
helkjaid pilvi – mustavaid maid ja randu
taamale jättes.

Tõlkinud Ellen Niit ja Valmen Hallap

See tundeküllane, fantaasiarikas, elegantse sõnastusega pöördumine jumalanna Aphrodite poole on kirjutatud poetessi kõige kuulsamas luulevormis – nn Sappho stroofides.

ANAKREON (6. s. eKr)

oli soositud õukonnalaulik, kes luuletas veinist, lõbusatest armuseiklustest, kaunitest naistest ja jõudeelust. Ta kirjutas nii hümne jumalate auks kui ka eleegiaid ja epigramme. Pealtnäha lihtsate ja mänglevate värsside sõnastus on hoolikalt läbi mõeldud ja lihvitud.

Mulle peeker too sa, nooruk, – ainsa sõõmuga joon tühjaks!
Kümme koppa kalla vett sa, viis veel lisa kanget märga,
siis ma, Bakchosele andund, Bakchost kombeliselt kiidan.
Oma pilgarit ei tee me sküüdi moodi: ei me salli
lärmi ega mürtsu, vaid siis kaunihääle laulu saatel
joome vähehaaval peekrist.

Tõlkinud Johannes Semper

18.–19. sajandil levinud mänglevat, veini ja armastust ülendavat luulet on hakatud nimetama **anakreontiliseks luuleks**. Anakreoni stiil köitis tõlkijaid ja mugandajaid, sh ka esimest eesti poeeti Kristjan Jaak Petersoni (anakreontilised luuletused „Ma pean jooma”, „Lauluke” ja „Naised”).

SIMONIDES (6.–5. s. eKr)

Keoselt pärit poet, piduliku lüürika tähtsaim esindaja. Teisalt peetakse Simonidest ka epigrammižanri loojaks, samuti on ta kirjutanud nutulaule – **treene** („Danae kaebus suletud kirstus”).

Epigrammiks nimetati algselt värsivormis pealiskirja hauakivil või mälestussambal, hiljem hakati epigrammiks pidama iga elegeetilise distihhoni vormis koostatud lühikest lüürilist luuletust. Selle alaliik **epitaaf** (hauakiri) sai kirjandusvormiks just Simonidese alates. Kuulsaim Simonidesele omistatav hauakiri on pühendatud aastal 480 eKr Termopüülide kitsasteel Kreeka ja Pärsia väe vahelises lahingus langenud Sparta (Lakedaimoni) sõjameestele.

Rändaja, mine ja vii Lakedaimoni rahvale teade:
täitsime töötuse siin, langenud viimseni me.

Tõlkinud Johannes Semper

Simonidese sulest pärineb ka nn pseudoepitaafe – epigramme tänapäevases tähenduses, s.o pilkeluuletusi.

Palju ma söin ja jõin ning keelt kandsin paljude peale.
Nüüd laman mullas siin, Rhodose Timokreon.

Tõlkinud Jaan Unt

Hilisemas satiirilises luules võib niisuguseid paroodilisi epitaafe sageli kohata, näiteks on neid kirjutanud prantslane François Villon ja meie Heiti Talvik. Epitaafižanri kolmas erim on hauakiri iseendale. Sedalaadi mõtisklusi esineb Horatiuse, Aleksandr Puškini, Lydia Koidula loomingus.

PINDAROS (6.–5. s. eKr)

Teeba poet, **epiniikioni** (ülistuslaulu) tuntuim viljeleja. Epiniikione kirjutati tellimise peale, nende sisuks oli teatud isiku ja tema suguvõsa vooruste ülistamine ning õpetlikud filosoofilised arutlused. Stiililt olid epiniikionid pidulik-tõsised ning värsiehituselt keerulised. Voorust ei pidanud Pindaros kellegi isiklikuks omaduseks, vaid jumalate ja esivanemate päranduseks. Luuletaja arvates ühendas vooruse mõiste atleetikat ja eetikat, s.t väljendas harmoonilise isiku ideaali. Pindarose luulet iseloomustavad raskepärane stiil, assotsiatiivsus, rikkalik metafoori- ja metonüümiakasutus ning sõnalooming.

1. ISELOOMUSTA ANTIIKLÜÜRİKAT. TOO NÄITEID ELEEGIA, JAMBI, EPIGRAMMI, EPITAAFI, EPINIIKIONI, KOORI-MEELIKA JA ANAKREONTILISE LUULE KOHTA. KUIDAS ON NENDE MÕISTETE SISU TÄNAPÄEVAL MUUTUNUD? KAS JA KUIDAS ON ANTIIKLUULE ŽANRID EDASI ELANUD UUEMAS LUULES? KES EESTI LUULETAJATEST ON NEIST MÕNDA VILJELNUD?
2. LOE ÕPIKUNÄIDETELE LISAKS LUULETUSI KA „MAAILMAKIRJANDUSE LUGEMIKUST” (MKL). JÄLGI NENDE MEE-LEOLU JA MÕTTEID. ISELOOMUSTA NEID SISULISEST KÜLJEST JA TOO VÄLJA ERINEVUSED TÄNAPÄE-VA LUULEGA VÕRRELDES. VALI MEELDIVUSE JÄRGI ÜKS LUULETUS NING PÜÜA LEIDA AUTORI SÕNUM.
3. VALMIŽANRI LOOJAKS PEETAKSE 6. SAJANDI POOLLEGENDAARSET KREEKA KIRJANIKKU JA RAHAVAJUTTUDE KANG-ELAST AISOPOST. VALMIDE TEGELASTEKS OLID PEAMISELT LOOMAD (HUNT, LAMBATALL, VARES, REBANE JNE). LADINA KEELDE TÕLKIS VÕI MUGANDAS AISOPOSE VALMID ROOMA ORI PHAEDRUS, NEIST ON SAANUD MÕJUTUSI MARTIN LUTHER, JEAN DE LA FONTAINE, IVAN KRÖLOV JPT. KUULA CD-LT LUGU AISOPOSE ELUST DAJAN AHMETI ESITUSES. MIS ON SINU ARVATES SELLE LOO SÕNUM(ID)?